

УДК: 37.091.33-053.2(477.8)"19"

Микола ПОЛЯНСЬКИЙ,
здобувач 4 курсу першого (бакалаврського) РВО спеціальності 014
Середня освіта, спеціалізації 014.03 Історія Херсонського державного
університету, м. Івано-Франківськ,
науковий керівник: Черемісін О.В., д.іст.н., професор

ОСОБЛИВІСТЬ РОЗВИТКУ ОСВІТИ ПІВДНЯ УКРАЇНИ

II ПОЛ. XIX – ПОЧ. XX СТ.

***Анотація:** Стаття присвячена особливості розвитку освіти Півдня України другої половини XIX – початку XX ст., яке стало причиною розвитку деяких видів господарства (вугільна промисловість, медицина, педагогіка тощо), натомість вона вплинула на соціально-економічну та соціально-політичну ситуацію і стало складовою політики русифікації південноукраїнських губерній*

***Ключові слова:** ліцей, народна школа, інститут, університет*

Дослідження даної теми зумовлене рядом причин: проблема доступності української освіти на тимчасово окупованих росією територіях України – з 2014 року це АР Крим і частина Донецької та Луганської областей, а із лютого 2022 р. – частина Херсонської та Запорізької областей, де активно насаджується політика «рашизму» та використовується російська освітня програма, яка в майбутньому буде досліджуватися істориками та історіографією регіонів Півдня України, яке попри політику русифікації з боку російської імперії та, пізніше, радянського союзу зуміло зберегти українську ідентичність та зберегти численні джерела, які аналізували багато науковців та педагогів, зокрема Добровольська Вікторія Анатоліївна, яка акцентує увагу на розвиток жіночої освіти у своїх наукових роботах; які внаслідок початку повномасштабного вторгнення росії на територію України були вивезені з херсонських та інших регіональних архівів та музеїв.

Для з'ясування особливості розвитку освіти на Півдні України звертаємо увагу на початок соціально-економічних та соціально-політичних змін 60-х рр. XIX ст., а саме – із наказу російського царя Олександра I, що скасовує кріпацтво на Наддніпрянщині в 1861 році, що призвело до умовної свободи українських селян, навіть у питанні освітньої доступності, бо до цього таких привілеїв не існувало. Спершу варто акцентувати увагу на особливість розвитку **початкової освіти**, яке для українського селянства стало «подарунком» через проблему неписьменності більшості верств населення і тому в 1864 р. було запроваджено адміністративну, тобто земську реформу, хоч на думку Ірини Шумілової у статті «Земські школи Приазов'я» вступила в дію на території Катеринославської, Таврійської та Херсонської губерній аж у 1866 році [6]. В економічному плані за забезпечення відкриття та розвитку земських шкіл несли відповідальність власне земства. На освітню та педагогічну діяльність не було впливу, крім верхівки влади, а саме, з боку Міністерство освіти, тому «учителі земських шкіл у виборі змісту та методів навчання мали більше свободи, порівняно з педагогами міністерських чи парафіяльних освітніх установ» [4]. Педагоги для викладацької діяльності селянських дітей використовували «Буквар» авторства В. Добровольського, для формування читацьких компетентностей - посібники авторства К. Ушинського «Рідне слово» і «Дитячий світ». Стан тодішніх земських «народних» шкіл бажали кращого + існували проблема набору педагогів відповідного рівня. У 1870 – 80 – х рр. відбулося зміни в початковій освіті завдяки міністру освіти Д. Толстой та «Положення про початкові народні училища» (1874), яким ще більше посилювався вплив духовенства та пануючих кіл суспільства на початкові школи, особливо сільські.» [5]. На початку XX ст. відбувалося законодавчі зміни у Державну Думу в 1908 році, завдяки чого збільшується з казни імперії фінансування шкіл та запроваджується безкоштовна початкова освіта.

Особливість розвитку **середньої освіти** полягала в реорганізації закладів з ряду гімназій в училища. В 1864 році було запроваджено «Статут

гімназій і прогімназій», що дало можливість існуванню класичних та реальних гімназій, проте «внаслідок нової реорганізації, яка відбулася на початку 70-х років, класичні гімназії залишалися, а реальні гімназії стали училищами». Внаслідок подальших дій другої половини XIX ст. було відкрито у південноукраїнських губерніях «1-а Олександрівська чоловіча гімназія у Миколаєві, а також гімназії в Ананьєві та Єлисаветграді, Одеський, Рішельєвський ліцей, гімназія в Керчі, Кишиневі, Катеринославі, Феодосії, Маріуполі, Бердянську, Бахмуті.» [1]. Учні гімназії після завершення навчання мали можливість скласти іспити для вступу до інститутів та університетів.

Натомість особливість **розвитку вищої освіти** полягала у відкритті першого університету Півдня України – Новоросійський у 1865 році в Одесі який складався з історико-філологічного, фізико-математичного та юридичного факультетів, згодом були відкриті інститути: Катеринославський у 1910 році та Миколаївський у 1913 році. Катеринославський інститут був сформований на базі Катеринославського вищого гірничого училища, який почали будувати на прохання громади міста і спеціалістів гірничих промисловостей та відкрили 30 вересня 1899 року, проіснувавши два роки через добудування головного і хімічного корпусів. Приміщення були прийняті спеціальною комісією у 1902 році. Навчальні програми КВГУ для гірничодобувних та гірничозаводських факультетів були затверджені у 1899 році, які спочатку складали три з половиною роки, а потім завдяки рішення Держ ради в 1903 році було розширено до чотирьох років. Згодом початок реорганізації КВГУ відбувалося на З'їзді гірничопромисловців в 1907 із проханням до Міністерства торгівлі та промисловості щодо збільшення фінансування на обладнання та будівництво нових корпусів. Рішення передали до Держдуми і в 1912 році проголосували за, пізніше підписав цар. За цим документом видавалися дипломи випускниками із званням гірничих інженерів, таким чином розширювали штат працівників гірникодобувничої галузі.

Для жінок теж існувала вища освіта, але в інститутах шляхетних дівчат, яка «підпорядковувалися Відомству установ імператриці Марії» [2]. Мета даних закладів полягала у вихованні панянок у відповідних манерах, хоча була проблематика у замкненій системі навчання, тобто вони не мали права полишати стіни інституту, але в 1860-х рр. принципи пом'якшили, що могло дати можливість на свята відвідувати рідних. Навчальні програми в інститутах шляхетних дівчат були розроблені індивідуально.

Висновок: особливість розвитку освіти на Півдні України в межах другої половини XIX – початку XX ст. полягала у змінах навчальних програм, статутів, відкритті багатьох освітніх закладів, зокрема і народних шкіл, який допоміг покращити рівень писемності селян, але не всі мали можливість вступати в інститути чи університети

Список використаних джерел:

1. Вороліс, М. Г., О. М. Вороліс. Стан початкової освіти в деяких регіонах України наприкінці XIX–початку XX ст. / наук. записи ВДПУ ім. Коцюбинського - Вінниця. 2009. с. 59-61.
2. Добровольська В. А. Навчання в інститутах шляхетних дівчат Півдня України другої половини XIX – на початку XX століття / В. А. Добровольська // зб. наук. праць. Миколаїв: «Історичні архіви», 2009. - вип. №3, с. 200
3. Довжук І. В. Розвиток вищої освіти в Україні наприкінці XIX – на початку XX ст / Проблеми політичної історії України: зб. наук. пр. / редкол.: О.Б. Шляхов (відп. ред.) [та ін.]. – Дніпро: «Грані», 2018. – Вип. 13. – 292 с
4. Клочек А. І, Філоретова Л. М. Земські школи в Україні в другій половині XIX століття./ наук. конф. ЦДУ ім. Винниченка. Кропивницький. Історичні та юридичні науки. 2023. с. 40-41

5. Марків В. Становлення та розвиток педагогічної освіти Півдня України в середині XIX - на початку XX століття / В. Марків // Педагогіка вищої та середньої школи : зб. наук. праць / гол. ред. З. П. Бакум. - Кривий Ріг, 2016. - Вип. 47. - С. 240-246
6. Шумілова І. Земські школи Північного Приазов'я / І. Шумілова // Історико-педагогічний альманах. – 2005. Вип. 1. - С. 113-122

УДК: 711.4(477.8)"18/20"

Денис СКРИПНИК,

аспірант спеціальності 032 Історія та археологія, Херсонський державний університет, м. Івано-Франківськ,
науковий керівник: Черемісін О.В., д.іст.н., професор

ОСОБЛИВОСТІ МІСЬКОГО ПРОСТОРУ ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИХ МІСТ НАПРИКІНЦІ XVIII – ПОЧАТКУ XX ст.

***Анотація.** Стаття присвячена характеристиці особливостей міського простору південноукраїнських міст наприкінці XVIII – на початку XX ст. Здійснено аналіз впливу соціально-економічних, ідеологічних і культурних передумов становлення не тільки архітектурного обличчя, а й функціонального поділу міського ландшафту. Було виокремлено основні особливості урбаністичного становлення регіону, проблем модернізації, муніципального розвитку, геометричного планування, поєднання західноєвропейських моделей із локальною ідентичністю.*

***Ключові слова:** Південь України, міський простір, міське самоврядування, архітектура, культура.*

Дослідження проблем міської просторовості південноукраїнського регіону наприкінці XVIII – на початку XX ст. являє собою ключовий фактор для осмислення процесів становлення міського середовища регіону, який